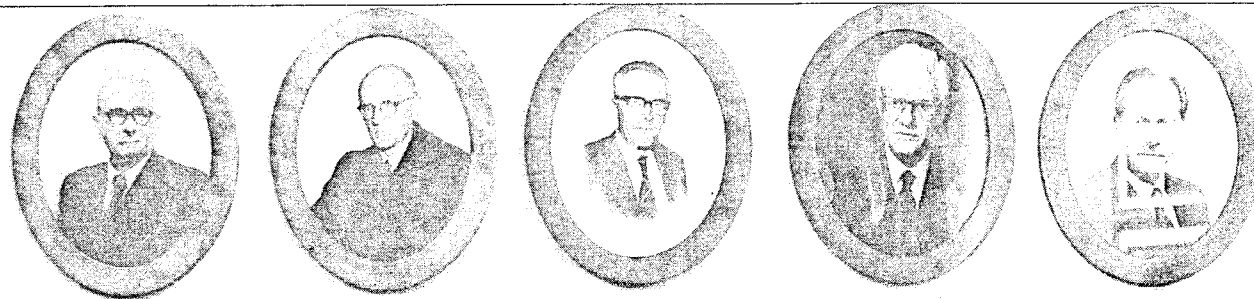

CARSTEN SMITHS RÅD TIL DOMSTOLENE ETTER LUNDRAPPORTEN:

- Større vilje og dristighet

„Vi må konstatere med dyp beklagelse at det her har skjedd noe som gir et skår i tilliten til rettsvesenet „

ETTER LUND-KOMMISSJONEN: Høyesterettsjustitiarius Carsten Smith mener det som er avdekket må føre til en ordning som i større grad fører til overprøving av begjæringer fra overvåkingspolitiet.

■ Lund-kommisjonens rapport har gjort sterkt inntrykk i rettsvesenet. – Et skår i tilliten til rettsvesenet, sier lederen for den tredje statsmakt, høyesterettsjustitiarius Carsten Smith.

■ I dette intervjuet tar han til orde for en mer aktiv domstol, han tar forsiktig selvkritikk når det gjelder juristutdannelsen, og han går inn for at domstolene skal fjernes mer fra Justisdepartementet.

ASLAK BONDE TOR JARILD (foto)

Noe av det mest overraskende i Lund-rapporten var dokumentasjonen av forhørsrettens manglende interesse for å kontrollere overvåkingspolitiet. Det virker absolutt som om domstolene sviktet - noe også høyesterettsjustitiarius Carsten Smith sa i en foreløpig kommentar da rapporten kom.

Etter den tid har han lest og tenkt. «Dommen» over den statsmakt han selv er den fremste representant for er hard:

– Det som har skjedd lar seg ikke forsvare. Politikerne kan henvise til den historiske situasjon. Det kan ikke rettsvesenet. Vår oppgave var å sørge for rettssikkerheten. Vi må konstatere med dyp beklagelse at det her har skjedd noe som gir et skår i tilliten til rettsvesenet.

– Advokat Ole Jakob Bae skrev i en kronikk for kort tid siden at «rettsvesenet har et direkte medansvar

mange vil si et hovedansvar» - for at svært mange mennesker i etterkrigstiden er blitt ulovlig telefonavlyttet. Er du enig?

– Jeg synes jeg har gjort mitt syn så klart at jeg ikke føler behov for å henge meg opp i andres formuleringer, men det går jo ikke an å løpe bort fra at vi har hatt et medansvar.

Carsten Smith vil ikke på noen måte bli oppfattet som om han bortforklarer rettsvesenets forsømmelser, men han synes det er nødvendig å få frem det spesielle ved overvåkingsvirksomheten og rettsvesenets godkjennelse av den.

For det første mener han at politikerne har stilt dommerne i en særdeles vanskelig situasjon ved at de ikke tillot bruk av det kontradiktoriske prinsipp. Den «tiltalte» - i dette tilfellet den som skulle avlyttes - fikk ingen form for forsvar. Dommeren kunne ikke gjøre som han er opplært til; høre på begge parter før han tok sin avgjørelse.

I tillegg var dommerne alene i slike saker. Det var heller ingen som overprøvde dommeren annet enn i de svært få saker der han sa nei til en begjæring fra overvåkingspolitiet.

– Vi må få en ordning som i større grad fører til overprøving. I tillegg må interes-

sene til den som skal bli overvåket på en eller annen måte bli representert. Disse to viktigste rettssikkerhetsgarantiene må vi sørge for i fremtiden, sier høyesterettsjustitiarius.

For å være korrekt minner han også om at Lund-kommisjonen ikke har undersøkt rettsvesenets totale virksomhet i forhold til overvåkingstjenesten.

– Det kan være forhørsrettsdommere som har gjort en ordentlig prøvelse, og de har også krav på å bli hørt i den prosessen som nå starter med Lund-rapporten, sier Smith. Han tenker blant annet på tidligere justismister og dommer Andreas Cappelen som ikke kjenner seg igjen i det bildet Lund-rapporten maler.

– Dessuten må jeg påpeke at vurderingene hittil bare bygger på Lund-rapportens egen saksfremstilling og lovforståelse.

– Likevel står det fast at rettsvesenet sviktet, og hva kan det komme av? Var det

enkeltpersoner som sviktet, eller kan det finnes mer strukturelle forklaringer?

– Dette er forferdelig vanskelig. Jeg har ikke noe

grunnlag for å si at det skyldes holdningene til enkeltdommere. Men hvem kan besvare et slikt spørsmål. Dette er jo et trosproblem.

Carsten Smith tenker og tenker før han bestemmer seg:

Hovedårsaken er den helt spesielle situasjon dommerne ble satt i. De måtte jobbe på en annen måte enn de hadde erfaring for. Det dreide seg om rikets sikkerhet. Følgene av å si nei til avlytting kunne være store.

– Men dommerstanden kunne jo ha protestert.

De kunne ha nektet å bli satt i en slik situasjon? Kan ikke årsaken være at dere er opplært til å være ser-

vile? – Først må jeg få komme med et hjertesukk. I de situasjoner der vi aksepterer myndighetenes avgjørelser, blir vi beskyldt for å være maktens lydige redskap. Når vi viser selvstendighet overfor politiske myndigheter, blir vi beskyldt for å drive politikk.

Smith mener, «dersom

”Det som har skjedd lar seg ikke forsvare. Politikerne kan henvise til den historiske situasjon. Det kan ikke rettsvesenet”

”Når vi viser selvstendighet overfor politiske myndigheter, blir vi beskyldt for å drive politikk”

man maler med bred pensel», at domstolenes kontroll med forvaltningen er blitt stadig sterkere. I nyere tid mener han at domstolene «et stykke på vei» har beveget seg inn på den utøvende maktens område. Men han minner samtidig om at lovgiverne - altså Stortinget - i stor grad har lagt ansvaret for å utøve skjønn i enkeltsaker til forvaltningen.

Totalt sett er domstolene i Norge relativt forsiktige. De er mer lovanvendere enn lovskapere. Det mente Carsten Smith før han ble utpekt til øverste leder for den tredje statsmakt, og det mener han fortsatt:

– I en tid der endrings-

tempoet er så stort som i dag, bør ikke vår hovedoppgave være å finne og å følge pre-judikater, men å vurdere og eventuelt skat-

te nye prejudikater, sier han. (Et prejudikat er en høyesterettsdom som fastslår gjeldende rett).

– Det at domstolene generelt er forsiktige, kan det også ha medvirket til at dommerne er blitt ukritiske? Eller for å si det omvendt, ville dommerne være mer kritiske til makten, om

lovskapingsrolle?

- Årsakssammenhengen

her er usikker.

Men jeg har et klart personlig

syn på hvordan forholdet bør være.

Jeg mener det ville være den beste anvendelse av retts-

vesenet i det norske samfunn om domstolene viste en større vilje og dristighet til å være selvstendige og rettsskapende. Først og fremst på områder der samfunnsutviklingen stiller oss overfor nye problemer. Der er det naturlig at vi går i spissen.

- Da kunne man kanskje også styrke det sivile samfunn? En av de tingene som har kommet opp i debatten om Lund-rapporten er jo at vi her i landet har dårlige utviklede motmakter til staten?

- Jeg har arbeidet for et selvstendig universitet da jeg satt i Universitetets ledelse. Jeg har også tatt del i arbeidet med en lov som gir sentralbanken stor handlekraft - selv om Hermod Skånland synes den er for liten. Men domstolene står i en særstilling.

- Vår uavhengighet er nødvendig fordi vi skal ivareta individenes interesser mot den øvrige statsmakten. Vi skal være en motmakt.

Dermed er Carsten Smith over på et annet aktuelt tema. Han leder en kommisjon som skal vurdere tiltak for å styrke domstolenes uavhengighet. Norge er spesielt i forhold til mange andre land ved at Justisdepartementet ansetter dommere og administrerer domstolene.

Smith forteller selv historien om hvordan han kom fra Universitetet til Høyesterett og skulle ansette en ny juridisk sekretær. På Universitetet ordnet de det selv. Som høyesterettsjustitiarius hadde han bare myndighet til å innstille en søker overfor Justisdepartementet.

- Vi har hatt en så god em-

bedsmannstradisjon her i landet at jeg ikke tror departementets administrasjon

har hatt negative konsekvenser, men denne tradisjonen i seg selv kan vel i lengden være en skrupelig garanti for en viktig side av rettsstaten, sier Smith.

Han gjør det dermed klart at han

går inn i kommisjonsarbeidet med det mål å endre på tingenes tilstand. Hvordan det skal gjøres kan han ikke si noe om, men domstolenes administrasjon må på et eller annet vis fjernes mer fra Justisdepartementet.

Stortingets visepresident Edvard Grimstad anbefalte i forrige uke kommisjonen å gå inn for at Stortinget bør ansette dommere.

- Grimstad har alt i fjor fremsatt forslag om et eget domstolsstyre. Hans utspill har bidratt til å skape dynamikk i debatten. Det må vi være glade for.

- Visepresidenten sa også at Lund-rapporten hadde styrket hans argumenter. Mener du også at rapporten gir nye momenter for en løsrivelse av domstolene?

- Nei, her er det viktig å frigjøre debatten fra Lunds rapport. Helt uavhengig av det Lund-kommisjonen har funnet, er det avgjørende for en rettsstat at domstolene er mest mulig uavhengige. Det må ikke en gang være grunnlag for at det blir stilt spørsmål om vår uavhengighet. - Denne kommisjonen

skal være forløperen til en politisk prosess. Når det gjelder

dommernes svikt i overvåkingssaker, viste du også til at politikerne satte dem i en vanskelig situasjon. Er det ikke på tide at dommerne viser mer selvstendighet og gjør noe selv?

- Jeg er enig i at dommerne må markere de behov som er nødvendig for at vi skal kunne utøve vår virksomhet på en god måte. Men vi må akseptere at det også innenfor domstolene er en kamp om rettsidéer - blant annet om domstolens egne rolle.. - Dersom

man blir mer aktive, kan man også bli mer politiske?

- Jeg synes generelt at juristene har for store problemer med å godta at dommer har politiske virkninger, og at dommer ofte kan påvirkes av de samme samfunnsmessige synspunkt som politiske vedtak. Det bør man ikke være så redd for, sier Smith, som skynder seg med å understreke at domstolene selvfølgelig ikke skal ta partipolitiske hen-

syn. - Som universitetsmann var du ansvarlige for utdannelsen av jurister i Oslo før du kom til Høyesterett. Det er blitt sagt at juristenes utdanning fører til at de er for lite samfunnskritiske?

- Jeg er ikke fremmed for at retts teknikken har fått en for dominerende plass i rettsstudiet i den siste generasjon - på bekostning av rettens grunnlagsproblemer. I så fall bærer jeg selv et

medansvar for det. - Jeg ser nå med stor glede at det ved Universitetet i Oslo er innført egen undervisning i etikk for jurister og at arbeidet med de internasjonale menneskerettigheter har fått en bredere plass, sier Smith.

Menneskerettigheter dreier seg også om rettferdig rettergang til beskyttelse av enkeltindividet.

”Jeg synes jeg har gjort mitt syn så klart at jeg ikke føler behov for å henge meg opp i andres formuleringer, men det går jo ikke an å løpe bort fra at vi har hatt et medansvar”

”Følgene av å si nei til avlytting kunne være store”